

Дмитро БУРІМ (*Київ*), Юрій ЧЕРЧЕНКО (*Київ*)

ОГЛЯД ДОКУМЕНТІВ ФОНДУ ЄВГЕНА КОНОВАЛЬЦЯ В АРХІВІ ОСЕРЕДКУ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ І ОСВІТИ У ВІННІПЕЗІ

Ювілейна річниця Української революції 1917–1921 рр. та відзначення її в Україні на державному рівні привертають увагу до подій столітньої давнини, актуалізують історію тих подій та учасників боротьби за українську державність. Зміна влади в державі внаслідок Революції гідності 2013–2014 рр. зробили можливим появу в столиці України вулиць Євгена Коновальця та Січових Стрільців. Київська міська рада розглядає питання про надання одній з вулиць міста імені полковника Андрія Мельника. Інтерес української громадськості до історії корпусу Січових Стрільців та постатей командира корпусу і начальника штабу зумовлений тою важливою роллю, яку він відігравав у революційних змаганнях 1918–1919 рр. та подальшій діяльності Євгена Коновальця й Андрія Мельника на чолі українського націоналістичного руху. Дослідження та поширення інформації про документальну спадщину цих двох видатних осіб може надати додатковий історичний матеріал для всіх, хто цікавиться темою історії боротьби українського народу за здобуття своєї Української Самостійної Соборної Держави.

Документи Голови Проводу українських націоналістів полковника Євгена Коновальця можна побачити в різних архівах країн Європи та Америки. Одна з найбільших збірок листування Є. Коновальця знаходиться в Архіві ОУН у Києві; тут зберігається декілька сотень документів Євгена Коновальця. Особовий фонд полковника Є. Коновальця в Архіві ОУН хоч і не найбільший за кількістю документів, але ці документи є просто безцінними для української історії. Основний масив документів полковника Є. Коновальця в Архіві ОУН у Києві (як і решти провідних діячів організації) складає його листування з різними особами і організаціями. Значна кількість листів є автографами. Про документи Євгена Коновальця в Архіві ОУН ми вже писали в деяких публікаціях¹, а частина з тих документів була опублікована².

¹ Черченко Ю. Документи Євгена Коновальця в Архіві ОУН у Києві // Розбудова держави. – 2011. – № 1–2. – С. 120–130; його ж. Огляд документів фонду Євгена Коновальця в Архіві ОУН у Києві // Український визвольний рух: Науковий збірник. – Львів, 2012. – № 17. – С. 21–35.

² Його ж. Листи Омеляна Сеніка до Євгена Коновальця (листопад–грудень 1932 року) // Український археографічний щорічник. Нова серія. – К., 2006. – Вип. 10/11. – С. 725–732; Документи і матеріали з історії ОУН / Упоряд. Ю. Черченко. – К., 2007. – Т. 2. – Ч. 2: Листування Є. Коновальця з Д. Андрієвським (1927–1934 рр.). – 536 с.; Черченко Ю. Листування Олега Кандиби-Ольжича з Євгеном Коновальцем і Миколою

Крім Архіву ОУН у Києві, документи Євгена Коновальця зберігаються ще в низці архівних установ. У Києві це передусім Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО). Деякі з документів Євгена Коновальця, які зберігаються в ЦДАГО, також вже були опубліковані³.

Окремі документи полковника Коновальця, разом з іншими документами ОУН, з так званого “Архіву Сеника”, що були використані на Варшавському й Львівському процесах проти Степана Бандери та його товаришів, зберігаються у Польщі.

Серед найбільших збірок документів полковника Євгена Коновальця слід неодмінно згадати і його фонд в Архіві Осередку української культури і освіти в канадському місті Вінніпезі. Осередок української культури і освіти (ОУКО) було засновано в Канаді в 1944 р. До структури цього осередку входять архів та бібліотека. В Архіві ОУКО серед іншого є фонд Євгена Коновальця. Загальну інформацію про цей фонд можна отримати з ґрунтовного довідника “Архівна україніка в Канаді”, укладеного колективом авторів під керівництвом Ірини Матяш⁴. З описової статті про фонд Євгена Коновальця в цьому довіднику можна дізнатися, що, за усталеною методикою обрахування кількісних характеристик, в ньому зберігається 1,04 м документів з паперовими носіями та 16 чорно-білих світлин. Також вказуються крайні дати документів фонду: 1932–1940. Хоча на наступній сторінці йдеться про те, що в названому фонді є листи 1920–1921 рр.⁵, а останній документ за хронологією, який є в цьому фонді – це італійський паспорт вдови полковника Ольги Коновалець, виданий у 1975 р.

Свого часу вчений секретар Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України Дмитро Бурім отримав можливість попрацювати протягом тривалого часу в Архіві Осередку української культури і освіти у Вінніпезі. Сталося це завдяки стипендії для стажування Меморіального фонду імені Івана Коляски Канадського інституту українських студій в Університеті Альберта (м. Едмонтон). Користаючись з такої нагоди, дослідник сфотографував усі документи фонду Є. Коновальця в цьому архіві, і тепер у нас є ці фотографії і відповідно ми можемо зробити їх огляд і порівняти з фондом полковника Євгена Коновальця в Архіві ОУН.

Документи фонду Євгена Коновальця в Архіві ОУКО у Вінніпезі за своїм походженням і змістом складають кілька груп. Першою і найчисельнішою є листування полковника Коновальця з різними особами та установами. Причому переважну більшість становлять листи до Євгена Коновальця, а листів самого полковника всього декілька, менше десяти. Всі листи

Сціборським (1936–1937 рр.) // Український історик. – Нью-Йорк; К.; Львів; Острого; Торонто; Париж, 2010–2011. – Т. XLVII–XLVIII. – Ч. 1–4 (185–188) / 1–4 (189–192). – С. 262–308.

³ Я б'ю в дзвін, щоб зрушити справу ОУН з мертвої точки... Невідомі документи Організації українських націоналістів. Рік 1930. (Листування Голови Проводу ОУН Є. Коновальця і секретаря ПРУН В. Мартинця) / Упоряд. і передм. А. Кентій, В. Лоцицький. – К., 2003. – 271 с.

⁴ Архівна україніка в Канаді: Довідник / Упоряд. І. Матяш (керівник), В. Романовський, І. Ковтун та ін. – К., 2010. – С. 551–552.

⁵ Там само. – С. 552.

Огляд документів фонду Євгена Коновальця в Архіві Осередку...

Коновальця є автографами. Один з цих листів, а саме лист до італійського професора Луїджі Сальвіні, був відправлений адресату, а решта знаходиться в конверті з позначкою “Невідправлені листи”. Серед невідправлених листів деякі навіть не дописані до кінця.

Листування Є. Коновальця з Архіву ОУКО подібне до такого ж самого листування полковника з Архіву ОУН за хронологічними рамками. В Архіві ОУКО зберігається листування Коновальця за 1920–1922 рр., а далі вже йдуть документи 1930-х рр. практично до загибелі провідника ОУН. Так, в архіві є два листи, написані Омеляном Сеніком в середині травня 1938 р. всього за десять днів до вбивства Євгена Коновальця. Листування за період з 1922 року і до 1930-х чомусь відсутнє. Подібна ситуація і в Архіві ОУН у Києві. Тут зберігається листування Євгена Коновальця за період 1919–1922 рр., а далі вже за 1927–1938 рр. Листування за той самий період 1923–1927 рр. з якоїсь невідомої причини також відсутнє. Листи Євгена Коновальця за 1927–1928 рр. до Архіву ОУН потрапили разом з іншим листуванням Дмитра Андрієвського вже в 1970-х рр., а в родині Євгена Коновальця листування цього періоду чомусь не збереглося.

Серед осіб, листи, листівки й телеграми яких до Є. Коновальця зберігаються у фонді, можна назвати таких: Олекса Бойків, Остап Грицай, Микола Капустянський, Зенон Кузеля, Василь Дідушок, Петро Дідушок, Кирило Трильовський, Іван Іванець, Василь Пежанський, Володимир Воевідка, Микола Василько, Василь Вишиваний, Юрій Отмарштайн, Ярослав Індишевський, Степан Індишевський, М. Талпаш, В. Бень, Микола Ніцкевич, Микола Сціборський, Євген Давидович, Михайло Селешко, Іван Андрух, Андрій Мельник, Володимир Бандрівський, Роман Дашкевич, Олена Дашкевич-Степанів, Василь Коссаренко, Андрій Окопенко, Ілько Пак, Мирослав Січинський, Сидір Чучман, Михайло Матчак, Ілько Цьокан, брати Євгена Коновальця Мирон і Степан, Василь Панейко, Микола і Ганна Цеглинські, Іриней Чмола, О. Ольжич, Іван Рудницький, Олександр Сокіл, Роман Стельмах, Володимир Стахів, Ріко Ярій та ін.

Разом з тим, незважаючи на таку велику кількість кореспондентів, листування з кожним із них складає всього декілька документів. Найбільше листів (22) знаходиться в конверті, позначеному “Родичі Михало й Марія Коновалець 22 листи 8.8.1920 – 18.6.1921”. Натомість в Архіві ОУН у Києві є великі масиви листування Євгена Коновальця з окремими особами. Наприклад, згадуване вже вище і опубліковане листування Є. Коновальця з Д. Андрієвським налічує 271 документ. Також кілька десятків документів – це листування Євгена Коновальця з Сидором Чучманом, Олегом Ольжичем, Михайлом Колодзінським.

У фонді Євгена Коновальця в архіві ОУКО у Вінніпезі є декілька листів, які написані до інших осіб. Серед таких, наприклад, є лист Дмитра Донцова від 28 квітня 1938 р., надрукований на бланку “Вістника” і підписаний Донцовим. У листі Донцов звертається: “Дорогий колега”. Можна припустити, що листа написано до когось із редакторів оунівських видань – Миколи Сціборського, Володимира Мартинця, Олекси Бойківа чи Ореста Чемеринського. Донцов дякує за прислані матеріали й повідомляє, що “все піде в слідуючій

книзі”. Висновок про те, що лист написано до когось із оунівських редакторів, ми зробили виходячи з того, що Донцов жаліється на критику на свою адресу та журналу “Вістник” з боку провідного члена ОУН, представника ОУН в Італії Євгена Онацького та на статтю Юрія Косача в “Українському слові”, яке ОУН видавало в Парижі.

В Архіві ОУН у Києві у фонді Євгена Коновальця зберігається 37 листів полковника Коновальця до Андрія Мельника за 1919–1922 рр. Більшість із цих листів вже опублікована⁶. Цікаво, що в цих листах за 1919–1920 рр. Коновалець звертається до Мельника “Вельмишановний пане отамане” або “Високоповажаний пане отамане”, а з 1921 р. він вже пише “Андрію”, а інколи навіть “Тільки для Вас, Андрію!” Тобто тон листування стає відкритішим й довірливішим. Але жодного листа Андрія Мельника у відповідь в Архіві ОУН немає. Натомість в архіві ОУКО зберігаються 16 листів і записок Андрія Мельника, написаних з січня 1920 р. по лютий 1921 р. Ці листи не є великими за розміром. 14 з них написані дуже дрібним почерком на візитівках полковника Мельника, а 2 листи – на поштових картках. Андрій Мельник у цих листах звертається до Євгена Коновальця як командира корпусу – “Славний пане полковнику” або “Вельмишановний пане полковнику”. Деякі із записок, писані на візитівках, складаються з двох або навіть одного речення. Наприклад, записка від 24 листопада 1920 р.: “Посол Василько очікує Вас завтра о 12 год. У себе. Бажаю всего гарного. Пошана. [Підпис]. 24/11 1920 17²⁰”⁷.

У листі від 7 лютого 1921 р. Андрій Мельник написав Євгеніві Коновальцю: “Добряга [Роман] Дашкевич закинув собі з мене і визвав мене, будучи у мене в п'ятницю, на неділю до Grelingera імовірно для стрічі із Вами а сам, як довідався рано в неділеньку чмигнув. Розуміється його я вчора не застав та довідався від Костя, що Ви були в суботу... Прошу ласкаво написати мені коли Ви будете у Відні і де би ми стрінутись могли”⁸. На цей лист Євген Коновалець відповів листом від 9 лютого того самого року: “У Відні буду в п'ятницю. Коли буде у Вас час, прошу о 4 год. (п'ятниця) зайти до кав'ярні Grelinger-a. Там буду на Вас ждати”⁹. В цих листах серед іншого Коновалець і Мельник обговорювали питання діяльності Стрілецької ради.

До другої групи можна умовно віднести документи, що встановлюють особу членів родини Євгена Коновальця, а також його візитівки, чеки й квитки, медичні документи – рецепти, виписані на ім'я полковника Коновальця, його санаторно-курортна картка та ін. В архіві ОУКО зберігаються паспорт і журналістське посвідчення Євгена Коновальця, паспорти його дружини Ольги Коновалець-Федак та сина Юрія, їхні дозволи на проживання в Італії, датовані другою половиною 1930-х років. В усіх паспортах членів

⁶ Див.: Андрій Мельник. Спогади. Документи. Листування / Упоряд. О. Кучерук, Ю. Черченко. – К., 2011. – С. 378–413.

⁷ Архів Осередку української культури і освіти у Вінніпезі (далі – Архів ОУКО). – Фонд Є. Коновальця. – Лист А. Мельника до Є. Коновальця від 24 листопада 1920 р.

⁸ Там само. – Лист А. Мельника до Є. Коновальця від 7 лютого 1921 р.

⁹ Архів ОУН у Києві. – Фонд Є. Коновальця. – Листування Є. Коновальця з А. Мельником. – Арк. 72–73.

Огляд документів фонду Євгена Коновальця в Архіві Осередку...

родини вказане литовське громадянство, а в паспорті Юрія Коновальця навіть ім'я вказано "Юргіс". Один з медичних рецептів виписаний Євгенові Коновальцю рівно за тиждень до його загибелі 18 травня 1938 р. у Відні. Рецепт виписав віденський лікар доктор Моріс Корітсшонер. Також серед цих документів і свідоцтво про смерть Євгена Коновальця, видане в Роттердамі. Така кількість документів членів родини Євгена Коновальця дає нам підстави робити припущення, що основу фонду Євгена Коновальця в архіві ОУКО складає родинний архів, який або передала вдова полковника Ольга Коновалець, або ж документи перевезли до Канади вже після її смерті.

До третьої групи ми віднесли б світлини. У згадуваному вже довіднику "Архівна україніка в Канаді" зазначалося, що у фонді Євгена Коновальця в Архіві ОУКО зберігається 16 чорно-білих світлин. В той же час, на одному з конвертів написано: "25 знімок з Роттердаму з нагоди вшанування 20-ліття смерті Є. Коновальця (надіслав В. Моклович з Бельгії)". Тобто, очевидно, світлин у фонді Коновальця більше ніж 16. Серед них є одна з автографом полковника: "На згадку гімназійних часів дорогому товаришеві. Євген Коновалець. Львів дня 24/V. 909". На цій світліні – сімнадцятирічний абсолювент Львівської академічної гімназії Євген Коновалець.

До четвертої групи можна віднести документи українських та іноземних державних установ, військові накази. Як приклад, можемо назвати судове обвинувачення та вирок (польською мовою) Степанові Бандері та його товаришам по Варшавському процесу ОУН.

Окрім того, у фонді Євгена Коновальця в архіві ОУКО зберігаються окремі примірники різних українських та іноземних періодичних видань, вирізки з газет та журналів, книжки українських та іноземних авторів. На книжках з бібліотеки полковника Коновальця стоїть штампель синім чорнилом: "Бібліотека полк. Є. Коновальця". Серед книг з бібліотеки полковника Коновальця особливий інтерес викликають роботи, в яких висловлювалася критика діяльності ОУН і які стали предметом обговорення провідного членства організації. Це такі видання: М. Петришин. Будують чи руйнують? (З приводу діяльності організації українських націоналістів). Вид-во "Пролог", 1932; Олександр Шульгин. Державність чи гайдамащина: (Збірник статей і документів). Париж, 1931. Також у фонді зберігається примірник книги, написаної Євгеном Коновальцем "Причинки до історії Української революції" (видано у Празі 1928 р.) і підписаної самим автором: "Дорогому товаришеві Романові Дашкевичеві співторцеві Січового Стрілецтва в доказ дяки і пошани. [Підпис Є. Коновальця]".

Також у фонді Євгена Коновальця в Архіві ОУКО є деякі особисті речі полковника: його печатка з жовтого металу (бронзова чи латунна), портмоне, коробки цигарок "Київ", "Українські" виробництва Київської тютюнової фабрики, які привозив Євгену Коновальцю агент НКВД Павло Судоплатов.

Серед документів фонду Євгена Коновальця нашу увагу привернув альбом зі світлинами української виставки в Неаполі. Про цю виставку ми дізналися з листування О. Ольжича з Євгеном Коновальцем. У 1937 р. Олег Кандиба-Ольжич протягом тривалого часу перебував в Італії. Йому вдалося

отримати стипендію Міжуніверситетського інституту в Римі. Таку ж стипендію в тому самому році було надано і його товаришеві по Культурній референтурі ПУН Олегові Лашценку. Ольжич приїхав до Італії на початку квітня й перебував там до початку серпня, а потім восени знову повернувся. В Архіві ОУН у Києві зберігається частина листування О. Ольжича з Євгеном Коновальцем саме цього періоду. Євген Коновалець теж в цей час перебував в Італії, він переїхав до цієї країни на постійне мешкання 19 вересня 1936 р.¹⁰

В одному з листів до Євгена Коновальця у квітні 1937 р. О. Ольжич писав, що у Вищому східному інституті в Неаполі, де перебував Ольжич, планували провести “український тиждень”. Спочатку ці заходи планувалося провести пізньої осені 1937 р. Тому й лист без дати, в якому О. Ольжич повідомляв Голову ПУН про цю подію, ми спочатку приблизно датували кінцем 1937 р. В цьому листі О. Ольжич писав Євгеніві Коновальцю таке: “Отже виставу відкрито. Виглядає наш відділ скромно, але не зле. В Інституті дуже вдоволені з цього і з факту української участі. Взагалі: вчора відзначено подію «першого піднесення українського прапора в Італії» спільним «запиттям» – з тостом за Самостійну Україну. Прапор пощастило нам знайти в добрих барвах та в ціні тільки 26 лір”¹¹. Отже, світлини стендів українського відділу саме з цієї виставки зберігаються у фонді Євгена Коновальця в Архіві Осередку української культури і освіти у Вінніпезі.

Ці світлини міг зробити Кость Мельник, ще один співробітник Культурної референтури ПУН. Він теж у цей час був в Італії і, за спогадами його дружини (аудіозапис цих спогадів зробив історик Сергій Кот), Кость Мельник дуже захоплювався світлинами і був фактично “позаштатним фотографом” ПУН. На жаль, фотоархів Костя Мельника було знищено напередодні арештів мельниківців у 1944 р. А ці світлини збереглися разом з іншими документами Євгена Коновальця у його дружини Ольги Коновалець у Римі.

Альбом зі світлинами українських матеріалів на виставці в Неаполі було надіслано Євгеніві Коновальцю 1937 р. У Вінніпезі у фонді Є. Коновальця зберігається лист італійського професора Луїджі Сальвіні від 23 червня 1937 р. В цьому листі професор Сальвіні писав: “Посилаю Вам альбом знімок з української вистави, яка була першим виявом нашої співпраці. Бажаю Вам повного успіху у Вашій праці для визволення теж нам милої країни”¹². Місцем написання листа вказано “Наполі”. Тобто йдеться про ту саму виставку в Неаполі, про яку Ольжич повідомляв Коновальця. З цього листа випливає, що виставка відбулася в червні 1937 р., і лист Ольжича до Коновальця без дати слід датувати кінцем червня 1937 р.

Євген Коновалець написав професору Луїджі Сальвіні лист у відповідь 5 липня 1937 р. зі словами щирої подяки: “Сердечно Вам дякую за Ваш

¹⁰ Черченко Ю. Огляд документів фонду Євгена Коновальця... – С. 35.

¹¹ Черченко Ю. Листування Олега Кандиби-Ольжича з Євгеном Коновальцем і Миколою Сціборським... – С. 306.

¹² Архів ОУКО. – Фонд Є. Коновальця. – Лист Л. Сальвіні до Є. Коновальця від 23 червня 1937 р.

цінний лист і пересланий подарок. Можу Вас запевнити, що ця виявлена Вами уважливості найшла серед нас належну оцінку. Ми віримо, що Ваше наскрізь позитивне і прихильне наставлення до Українських визвольних змагань, Ваше глибоке зрозуміння важливості Української проблеми в цілому, та врешті Ваша так для нас цінна допомога є й буде запорукою, що наші зусилля для позискання активної симпатії Могучої Італійської Імперії для нашої справи увінчаються в скорому часі належним успіхом”¹³.

Згадуючи листування італійського професора Луїджі Сальвіні, необхідно сказати декілька слів про нього. О. Ольжич познайомився з ним ще в 1933–1934 рр., коли вивчав археологічні матеріали музеїв Рима. Під впливом Ольжича Сальвіні почав вивчати українську літературу і викладати її в університеті та залучати студентів до перекладу творів українських літераторів на італійську. В результаті, з часом, в Італії у Флоренції в 1941 р. вийшла підготовлена Луїджі Сальвіні за допомогою О. Ольжича та Ярослава Барановського антологія української прози “Чотири шаблі” (італійською мовою “La quattro scibole”).

З альбому, надісланого полковникові Коновальцю, можна дізнатися, що українська виставка відбувалася в рамках міжнародної мистецької виставки. На українських стендах було представлено роботи художників, фотографів, кіномитців. Також експонувалися українські періодичні видання і книжки, зокрема й пов’язані з Італією – “Молода Італія” Миколи Палія та “Доктрина фашизму” Беніто Муссоліні у перекладі Михайла Островерха, видана у Львові 1937 р.

Серед листів до Євгена Коновальця, що зберігаються в Архіві ОУКО у Вінніпезі, один, як ми встановили, належить перу О. Ольжича. Це автограф, і хоч на конверті, в якому зберігалася це листування, не вказано, що це лист О. Ольжича, але раніше ми вже публікували листи Олега Кандиби-Ольжича і цей почерк нам був добре знайомий. Текст листа ми подаємо наприкінці цієї публікації. На листі стоїть дата 8 березня, а який рік – не вказано. На нашу думку, цього листа О. Ольжич написав у 1938 р. В листі він писав, що планує перенести свою поїздку на літо. Саме влітку 1938 р. О. Ольжич їздив до Сполучених Штатів. У цьому листі він також просить полковника Коновальця підтримати справу заснування Українського інституту у США. Такий інститут було створено влітку 1938 р. у співпраці із професором Міннесотського університету Олександром Неприцьким-Грановським, головою Організації державного відродження України (ОДВУ) у США. Він отримав назву Український науковий інститут в Америці (УНІА). Подробиці перебування Олега Кандиби-Ольжича в США й організації УНІА можна дізнатися, зокрема, зі статті Алли Атаманенко та Любомира Винара¹⁴.

У додатках ми також публікуємо ще декілька документів з Архіву ОУКО у Вінніпезі: п’ять листів Романа Дашкевича до Євгена Коновальця за 1920 р., лист Андрія Мельника до Євгена Коновальця за 1921 р., обіжник,

¹³ Там само. – Лист Є. Коновальця до Л. Сальвіні від 5 липня 1937 р.

¹⁴ Атаманенко А., Винар Л. Олег Кандиба і Український науковий інститут в Америці: 1937–1939 // Олег Ольжич. In *memoiam: Спогади, статті.* – К., 2008. – С. 324–345.

написаний Ярославом Стецьком, та лист Миколи Ніцкевича, датовані 1938 р.

Обіжник Ярослава Стецька пов'язаний з підготовкою II Великого Збору ОУН. Як відомо, Євген Коновалець призначив Ярослава Стецька уповноваженим з підготовки другого конгресу ОУН, а допомагати йому попросив Миколу Сціборського, оскільки Стецько на той час був ще зовсім молодою людиною. Одною з форм підготовки до конгресу була публікація спеціальних збірників – альманахів (було підготовлено три випуски таких альманахів), в яких подавалися статті про нагальні завдання націоналістичного руху. В обіжнику, який підготував Ярослав Стецько, було вказано теми статей для цих альманахів й авторів, до яких керівники ОУН зверталися з проханням про підготовку цих матеріалів. Євген Коновалець та Микола Сціборський зверталися до відомих українських політиків, громадських діячів, військових, науковців, які симпатизували ОУН, з проханням написати відповідні статті до альманаху. З такою пропозицією Євген Коновалець, наприклад, звертався до відомого українського літературознавця Остапа Грицяя, який тоді жив у Відні. В Архіві ОУН у Києві зберігається лист-відповідь Остапа Грицяя полковникові Євгену Коновальцю від 31 листопада 1937 р.

У даному разі ми так само не маємо листа до Миколи Ніцкевича, а тільки лист, що надійшов у відповідь. Через те важко навіть сказати, хто писав до нього – чи це був Євген Коновалець, чи Микола Сціборський, чи Ярослав Стецько. З листа, якого написав Микола Ніцкевич, ми не можемо впевнено зробити висновок, до кого він адресував свого листа. Впадає у вічі хіба те, що лист написаний у трохи різкуватому тоні й навряд чи став би Ніцкевич так писати голові ПУН. На нашу думку, цей лист було адресовано Ярославу Стецьку, але це тільки припущення. На користь такої думки свідчить нотатка, зроблена рукою Ярослава Стецька (Карбович) на цьому листі, – дата, коли Стецько цього листа отримав.

З цього листа Миколи Ніцкевича можна робити певні висновки про те, на які моменти його просили звернути увагу при написанні статті. А оскільки Микола Ніцкевич не в усьому погоджувався із запропонованими йому тезами для написання реферату, то Ярослав Стецько, очевидно, переслав листа Ніцкевича до Голови ПУН для консультації з ним про те, що робити далі. Зміст листа Миколи Ніцкевича є дуже цікавим, бо він уцент розбиває закиди про антисемітизм членів ОУН й свідчить про те, що в організації були різні погляди на ставлення до національного питання.

Оскільки йдеться про лист Миколи Ніцкевича, то необхідно сказати про цю фігуру кілька слів, тим більше, що останніми роками було опубліковано нову інформацію про неї. Микола Ніцкевич народився 17 серпня 1906 р. на Волині, вчився на теологічному факультеті Варшавського університету та економічно-кооперативному факультеті Української господарської академії в Подєбрадах. У 1932 р. отримав диплом інженера-економіста¹⁵. Під час навчання в Чехо-Словаччині Микола Ніцкевич був одним з активних діячів

¹⁵ Детальніше про Миколу Ніцкевича див.: *Жив 'юк А.* Між ендеками й більшовиками: Микола Ніцкевич в українському націоналістичному русі 1920-х – 1940-х рр. // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 2010. – № 2 (35). – С. 212–236.

Огляд документів фонду Євгена Коновальця в Архіві Осередку...

Легії українських націоналістів (ЛУН), яка згодом увійшла до Союзу організацій українських націоналістів і була серед фундаторів ОУН. У 1933 р. за дорученням ПУН він виїхав до Болгарії, щоб очолити осередок ОУН після самогубства Івана Шиманського. Микола Ніцкевич як представник ОУН перебував у Болгарії до осені 1944 р., коли 15 жовтня був заарештований поблизу Софії відділом контррозвідки “Смерш” 3-го Українського фронту. Був засуджений до розстрілу, який через кілька місяців йому замінили на 20 років каторжних робіт¹⁶. Про долю Миколи Ніцкевича після арешту провідним членам ОУН було не відомо нічого, тому Зиновій Книш в одній зі своїх численних книг з історії УВО і ОУН, згадуючи діячів ЛУН, написав так: “Пізнішими роками стали напливати студенти з Волині, вони підсилили членство Легії молодняком. Серед них визначилися Микола Ніцкевич, пізніший відпоручник ОУН у Болгарії, де він і згинув з большевицької руки, та Євген Омельчук, що поліг у лавах УПА”¹⁷. Але, на щастя, Микола Ніцкевич не згинув. 11 років він відбував покарання у таборах Степлагу (Казахстан) і Дубравлагу (Мордовія). 27 вересня 1956 р. його звільнили на підставі указу Президії Верховної Ради СРСР, і з того часу до самої смерті (1969) він жив і працював у Луцьку.

В історії ОУН Микола Ніцкевич відзначений насамперед як талановитий журналіст і публіцист. Його статті друкувалися в націоналістичній періодиці та виданнях, що були на близьких до ОУН ідейних позиціях: “Розбудова нації”, “Самостійна думка”, “Свобода”, “Новий шлях”, “Українське слово”. Виходили також окремі праці¹⁸, які сучасні дослідники інтегрального націоналізму ставлять в один ряд з роботами Миколи Сціборського, Дмитра Андрієвського і Юліана Вассіяна¹⁹. Тому не дивно, що саме до Миколи Ніцкевича звернувся Євген Коновалець з пропозицією написати статтю з питання тактики ОУН до збірника, який треба було видати напередодні II Великого Збору ОУН.

Усі документи публікуються без скорочень у повній відповідності до текстів оригіналів.

ДОКУМЕНТИ

№ 1

Лист Романа Дашкевича до Євгена Коновальця від 29 липня 1920 р.

Пане полковнику!

Я приїхав з весільної, щасливої дороги. Часом і так можна знайти, бодай трохи щастя. Але коли щастя за багато, то не добре. Тепер чуюся повний життя і набрав сили і охоти до праці і то так працювати, як я колись міг за молодих часів. Стою тепер до повної Вашої розпорядимості і повторю мою просьбу дати мені якоїсь праці, але багато, бо я маю силу, як колись під Києвом або у Львові. Напишіть до мене конче*, бо я не знаю, що діє ся бодай так ~ нічо не буде ~ зачекай місяць ~ є

¹⁶ Там само. – С. 233–234.

¹⁷ Книш З. Становлення ОУН. – К., 1994. – С. 29–30.

¹⁸ Ніцкевич М. До основних питань націоналізму. – Париж, 1936. – 56 с.

¹⁹ Жив'юк А. Між ендеками й більшовиками... – С. 224–225.

* Підкреслення Романа Дашкевича.

Дмитро БУРІМ, Юрій ЧЕРЧЕНКО

добре ~ або що небусть. Оскільки нема що робити, то позвольте мені сидіти у Відни, бо тут дешевше і ліпше сидіти, а може тут що робити.

Здоровлю щиро Роман
29/VII.20.

Р. С. Полонених Італь¹ 400 стріль[ців] около 60 стар[шин], питали ся чи привезли ми щось реального, тому ж велика користь. Більшість хоче до дому. Хлопці здорові, добре убрані. Полк. Кос. своя політика – Союз Старшин. Великої надії нема – хіба сей час їх ужити – а бодай дати роботи.

Архів ОУКО у Вінніпезі. – Фонд Є. Коновальця. Оригінал, автограф.

№ 2

Рапорт Романа Дашкевича від 29 липня 1920 р.

Підполк. С. С. Дашкевич Р. Полковникови С. С. Коновальцєви
Відень 29/VII.20

Рапорт

Доношу, що я прибув з відпустки. Перебуваю у Відни (Wien VIII. Lerchenfelderstrasse 124. Tür 4) і прошу Вашого дальшого розпорядження.

Дашкевич Роман

Архів ОУКО у Вінніпезі. – Фонд Є. Коновальця. Оригінал, автограф.

№ 3

Лист Романа Дашкевича до Євгена Коновальця від 30 серпня 1920 р.

Високоповажаний пане полковнику!

Прошу до мене написати, що чувати. Тут у Відни нічого ніхто не знає, все поспускало носи, але кождий з іншої причини.

Я чекаю від Вас на повідомлення, оскільки якийсь час мене не було би треба, то буду просити Вас дозволити мені записатися на шоферський курс у Відни. Курс буде тревати до шість тижнів, а тому що коштує дуже багато (10.000 кор.) не хотів би я його не докінчити. Я поки що не записуюсь, а чекаю на Ваше слово. Прошу в тій справі до мене написати, або евентуально зателеграфувати.

Але я ще раз заявляю, що готов до всякої роботи, а коли вже не буде жадної роботи, то тоді щойно хочу записатись на сей курс.

Прошу якнайскоріше дати мені відповідь.

Здоровлю Р. Дашкевич 30/VIII.20.

Архів ОУКО у Вінніпезі. – Фонд Є. Коновальця. Оригінал, автограф.

№ 4

Лист Романа Дашкевича до Євгена Коновальця від 15 вересня 1920 р.

Високоповажаний пане полковнику!

Що чувати нового? Що привіз доброго п. п. Мельник? Безручко² оголошує у Впереді³ до ес. ес. чи се за Вашою згодою.

Ви обіцяли написати до мене, але якось забули. Я записався на шоферський курс і починаю їздити по Відни автотом з ріжними пригодами. Курс скінчу перед 1 жовтня і тоді може б Ви купили собі авто, а я буду Вас возити. Напишіть до мене – що дальше.

Здоровлю щиро Дашкевич
15/IX.20.

Архів ОУКО у Вінніпезі. – Фонд Є. Коновальця. Оригінал, автограф.

Огляд документів фонду Євгена Коновальця в Архіві Осередку...

№ 5

Лист Романа Дашкевича до Євгена Коновальця (вересень 1920 р.)

Пане полковнику!

Я хочу завтра (неділя) о 9 год[ині] рано прийти і прочитати “Про С. С.”, що має бути поміщене в календарі Запоріжечь. Кирилови мушу це віддати завтра пополудни. Ця історія С. С. недокладна, може багато і неправдивого, передовсім я негоден пригадати собі дат і чисел.

Тому прошу вас конче бути а також оскільки це можливо, попросити п. п. Мельника зі всякими евентуальними матеріалами. Я думаю, що ця справа буде дуже лежати на серце Вам і п. Мельникови, бо це перша історія боїв С. С., яка піде між люди, тому хто це прочитає, то треба, щоб сказав, “С.С. – молодці”, а коли буде це недокладно, то кождий скаже: С. С. – брехуни. А нам залежить, щоб гарна слава була про С. С.

Здоровлю

Дашкевич [Підпис]

Архів ОУКО у Вінніпезі. – Фонд Є. Коновальця. Оригінал, автограф. Листа написано олівцем на картці “Feldpostkarte”. Дата в листі не проставлена, а на поштовому штемпелі на конверті стоїть дата: 17.IX.20.

№ 6

Лист Андрія Мельника до Євгена Коновальця від 7 лютого 1921 р.

Вельмишановний пане полковнику!

Добряга Дашкевич закрив собі з мене і визвав мене, будучи у мене в п'ятницю, на неділю до Grelinger⁴ імовірно для стрічі із Вами а сам, як довідався рано в неділеньку чмигнув. Розуміється його я вчора не застав та довідався від Костя, що Ви були в суботу. З Костем говорив відносно членства в Раду С.С.; він вибір приймає, дякує, просить його лише письменно чи в інший спосіб про це повідомить ex off⁵. Відзнаки С.С. в більшості готові. Хотів би в справі висилки кур'єра до Львова порозумітись з Вами. Прошу ласкаво написати мені коли будете у Відні і де би ми стрінутись могли. Щиро здоровлю. Пошана. [Підпис] 7/II 1921

Архів ОУКО у Вінніпезі. – Фонд Є. Коновальця. Оригінал, автограф. Листа написано чорнилом на візитівці з текстом: “André Melnyk Colonel de l'armée ukrainienne”.

№ 7

*Лист Олега Кандиби-Ольжича до Євгена Коновальця
від 8 березня [1938 р.]*

8/III

Високоповажаний пане!

Насамперед проситиму Вас перечитати лист до п[ана] Грибівського⁶, щоб я не мусив повторювати його зміст. Отже зваживши цілість (кон[ечність] підготовки та відсутність Гриб[івського]) рішаю відкласти поїздку на літо, хоч дуже боюся, що восени буде не до моїх “просвітянських” справ. Тим самим стараюся перенести частину своєї продукційної програми з осени на весну (біжучу) – зокрема друк портретів історичних. Буду дбати, щоб зробити теж те все, що Ви мені “клали на серце”. Ще раз одначе прошу підперти справу негайного ставлення Інституту, бо без цього тяжко мені успішно організувати підготовку його праці та потрібую цього ще й інакше. Хочу ще перед літом мати поставлене все в справі матеріалу для публікацій та програми праці в зимовій сезоні. Буде потрібне, щоб перед моїм відїздом Ви ще бачили Свенціцького⁷.

Справа стягнення матеріалу для вистави пущена вже в рух. Займеться ідеологічно-річевою сторінкою Л. Зовнішню організацію та репрезентаційну прошу доручити відповідним людям (маю на думці М. та О.) На 1.IV хочу мати матеріал вже стягнений, на теці.

Решта справ на добрій дорозі. Оскільки вважаєте можливим піднесення помочі на ці справи, то дуже добре. Міру прошу Вас усталити самим – тут перспективи і осяги не є обмежені, оскільки ходить про завдання, які можна і треба зреалізувати. Отже міряти справу можна хіба питомою вагою й в цілості, а це можете тільки Ви. Наразі я мав би намір використати це для поширення засягу у краєву дійсність, яка мені доручена – конкретно зокрема зрушення з місця справи оформлення краєвих домівок. На тому кінчаю.

З глибокою пошаною [Підпис]

Р. С. “Гірко” мені за долю декляматора, який у Вас стрів таку обережність і який вартий за п'ять романів (і мистецько і інакше). Шкода, що я так “скомпромітувався” (на Вашу спокусу позиками) (“Чекав”)... Проект пам'ятника і продукція відзнак ювілейних вимагатиме окремого “узгляднення”. Тільки що дістав дуже гарний лист з Канади – замовляють матеріалу вдвоє від того, що послано. [Підпис]

Архів ОУКО у Вінніпезі. – Фонд Є. Коновальця. Оригінал, автограф. Листа написано синім чорнилом, а три останні речення постскриптуму дописані чорним чорнилом. На першій сторінці вгорі з лівого боку написано: “Муд[рому]”⁸.

№ 8

*Обіжник Ярослава Стецька про підготовку статей до журналу
від 23 квітня 1938 р.*

В[ельми]ш[ановний] п[ане] М.

Заінтересованим по справах журналу

обіжник ч.: 3

Подається до відома остаточно усталені теми статей для журналу, щоб працюючи по підготові були зорієнтовані у цілому, та коли б заходили колізії поміж статтями поодиноких авторів писали на адресу підписаного.

Повного оформлення тем не подається тому, що їх мають співробітники в програмі журналу, отож зайвим є повторяти, натомість зазначую докладно сторінки, на яких до кожної теми в програмі журналу є замітки, що ближче розяснюють справу.

(Пояснення скорочень: буква означає рубрику – відділ, римське число сторінку, арабське тему, к. т. означає “комуляція тем”)

Теми по групах і окремі.

1. Українська національна революція – А, І. 1. *Принагідно* IX. 1, 2, Б. VIII. частини: 5. – К. т. 1, частинно 4, (ідеологічно *частинно* політ. стаття). Принципи розв'язки суспільної проблеми – А, 2, частини: 3, 4, 5, 6, 7, к. т. 3, –

2.* Ідеологія Української нації і держави – А. І. 1, IX. 10, к. т. 2.

Основні проблеми державного ладу – к. т. 2. –

3. *Су[борський]* Хліборобство, промисл, торгівля (окремо робітництво), фінансова політика.

Практично: соціальна політика – А. 5, 6, 7, к. т. 5, 6. –**

4. Релігія – церква, націоналізм – держава – А. VII. 9. К. т. 7 (*тільки тези*)

* Розшифрувати прізвище автора, яке позначене трьома літерами, не вдалося.

** Далі дописані три слова зі скороченнями, які розшифрувати не вдалося.

Огляд документів фонду Євгена Коновальця в Архіві Осередку...

5. Українська національна культура, героїчна етика – такаж концепція життя, (*Свєнци[іцький]*) місія України, імперіялізм, моральне право на кольонії – А. VI. . 8 а, А. I. 1. VI. 8 а. К. Т. 10. Б. VIII. 3.
6. Засоби, методи й шляхи нац. виховання – А. VI. 8 б. *База**
7. Українська правосвідомість – А. I. 1. К. т. 2.
8. Ідея праці – етична основа суспільства – А. II. 3. *Орест*⁹ – *Кум*¹⁰
8 а. *Принципи української пропаганди. – Іртен*¹¹ (*Оршан*)
9. Фізичне виховання й його роля. *База*
10. Традиція. – Б. IX- 1- *База*
11. Українська молодь – А. X. 3. *База*
12. Ідея, еліта, вожд, пентрація ідеї – маса – А. IX. 1. *База (Оршан)*
13. Україна на карті світу в минулому, сучасному й майбутньому (політико-стратегічний нарис) *Кеорин*¹²
низка проблем м. ін. Б. VIII. 1.
національно чужі меншини, жидівство – Б. IX. 3. *Богущ*¹³
14. Українська жінка – Б. IX. 2.
15. Організація військової сили й акції під сучасну пору – А. IX. 2. *Дашкевич*¹⁴
*Організація збройної сили у хвилину зриву й перших днів існування Держави, Рубич*¹⁵
- Стратегічний плян зриву й оборони України та розгляд ріжних евентуальностей у звязку зі зовнішньополітичною констеляцією. *Низола*¹⁶
16. Український мілітаризм. Питоменні риси воєнної стратегії в історичній ретроспективі й аналіза конституційних елементів психофізичної постаті українського вояка. Українська воєнна доктрина. – А. X. 3. 4. А. X. 1. *Кум*
17. Внутрішньополітична тематика:
Догма соборности й власних сил, методи боротьби окупантів, оборонні й офенсивні засоби України, поневолені народи Московою й Польщею, українські політичні угруповання, жителі зокрема східних кордонів України, Україна і Польща, Румунія і Ч. С. Р., Товариство організатор і керівник, Б. 1, 1, 3, 4, I. II. 5, 6, III. частинно 5, К. т. II. III. *Макар*¹⁷
18. Український націоналізм і большевизм. Україна і Москва. Товариство і Комінтерн. Націоналістичний рух на СУЗ – Б. I. 2, V. 6, VII.7, 4, К. т. II. III. *Діброва*¹⁸
19. Історія руху. Чужі *подібного типу* рухи. (Ідея, еліта, маса) Б. VII. 2. К. т. II. А. IX. 1. *Оршан*
20. Демолібералізм, масонство, жидівство (етично-світоглядово і культурно). *Ніц[кевич]*¹⁹
21. Зовнішньополітичне ставлення української справи – Б. II. 1, 2, 3, 4, почасти 5 і 6. К. Т. III.
22. Націоналістичний рух на Закарпатті – Б. VIII. 7.
23. Націоналістичний рух на Буковині – Бессарабії – Б. VIII. 6.
24. Націоналістичний рух поза межами України:
а) Заокєанська еміграція – Б. VIII. 9,
б) Європейська еміграція – Б. VIII. 9,
в) Азійська еміграція – Б. VIII. 9,
25. Суспільний і державний устрій Англії. – *Давидович*²⁰
27. Маніфест – декальог. –
28. Капітула ордену смерти й геройського життя. –

* Базою називалися західноукраїнські землі, тобто реферат мусила готувати Крайова Екзекутива ОУН на ЗУЗ.

П. С. Обіжник ч. I, в якому є згадка про те, щоб ВШСпівпрацівники по підготові журналу переслали статті, написані на тему тотожну з їх рефератом, підписаному модифікується на стільки, щоб при нагоді листування з підписаним по можності тільки зазначили, що дану справу заактуалізували в якомусь виданні.

Слава Україні *Зиновій Карбович*²¹
23. IV. 1938.

Р. С. Сьогодні одержав я листи від п. Рубича, п. Низоли. Повідомляють, що давніше вже написали, але, як стверджують, по дорозі обоє їх листи пропали. Цілість проблематики узгідниться з п. Торком²². Пише, що В. запропонував йому статтю п[ід] н[азвою] ...^{*}, в часі, й після... Аналогічне мав би мати п. Торк. Відписую п. Низ[олі], щоб брався за те, що одержав від В. – Орієнтаційно подаю йому всі теми й копію листа до п. Торка. По розмові з п. Торком все це повертаю. Остаточне устійнення військ. тематик подам негайно по узглядненню з п. Торком. Поволі люде беруться до праці. Добре. – З 1. V. Починаю писати мій другий реферат про УНР. З 1. VI. Буде устрій, маніфест ще опрацьовується.

У зв'язку з тим, що остаточно вже справа налажується, сливе всі вже відповіли, трохи концентруюся, а то при писанню диспозицій рефератів на різні теми дуже ...^{**}, бо в кожен проблему від “жидівства” до “метафізики” треба було входити, – і це хвилювало, – та зібравши думки на одну справу, після полагодження всіх з поодинокими людьми, то в цьому й другому тижні скінчу, зможу над самою справою організації журналу вже на місці з ...^{***}, формою, змістом, ...^{4*} і т. д. і т. д. думати – а наприкінці прохаю ще раз вибачити мені за нервозність, а у висліді її деякої перечулености, впливаючі заміти в моїх послідніх відповідях В. Буду більше уважливий до формульовок, щоб не викликали різних інтерпретацій. Нічого проти інтенції В. не зроблю. З найглибшою пошаною *[Підпис]*

Архів ОУКО у Вінніпезі. – Фонд С. Коновальця. Оригінал, машинопис. Жирним курсивом позначені слова, дописані олівцем. Другий постскрипtum є автографом, написаним чорнилом.

№ 9

Лист Миколи Ніцкевича до Ярослава Стецька від 6 травня 1938 р.

Софія, 6-го травня 1938 р.

Високоповажний Пане,

Листа Вашого, в якому мені подаєте приблизну програму статті про демолібералізм, одержав і почав працювати над нею. Але закінчення Вашого листа таке, що я мушу попередити Вас, що усеж не зможу виконати тої програми, яку мені накреслюєте. Ходить про те, про що я Вам вже писав, а саме, про масонство й “жидівство”. Річ у тім, що негативний вплив масонерії, а особливо жидівства на розвиток подій у світі й ослаблення народів не можна приймати як аксіому, а навпаки як теорему, яку ще треба доказати. Це моя думка, що датується не від сьогодні й якій я давав не раз конкретний вислів в товариських дискусіях з чільними нашими людьми в Подєбрадах, в Празі й в окремії, смію думати, обґрунтованій статті, надісланій з Софії до редакції Укр[аїнського] Слова.

^{*} Два перших слова в назві написані незрозбірливо.

^{**} Це слово написане незрозбірливо.

^{***} Це слово написане незрозбірливо.

^{4*} Це слово написане незрозбірливо.

Огляд документів фонду Євгена Коновальця в Архіві Осередку...

Що торкається масонства, можу тільки зазначити, що для мене це питання цілковита мряка й думаю, що не тільки для мене – а для багатьох, багатьох, як Українців, так і неукраїнців. Містика зовнішніх форм масонерії мене ніяк не лякає – а навпаки смішить. Не бачу я в масонстві чинника поважного, з яким можна було б поважно рахуватися. Тим більше, коли ходять про Український ґрунт, де впливи масонства були слідні ув останніх десятиліттях 19 ст. – а тепер, маю данні думати, про них і сліду не лишилося. Масонство – це одно з тих пугал, що їм лякається маловірних і одно з помийниць, в які виливається бруд, яким оправдується власне безсилля.

Вважаю потрібним рахуватися тільки з дійсно існуючими фактами – а не з туманом “тридцятьдевятим”, яким для мене є масонство. Отже, ще раз підкреслюю, що в криві вулички здогадів про страшну силу масонерії залазити не можу й не буду. Але це питання для мене не є принциповим натомісць наскрізь принциповим є для мене питання нашого відношення до жидівства. Я не є юдофілом – але одночасно відмовляюся бути юдофобом – власне тому, що юдофобство ріже впоперек всім нашим інтересам, від’ємно впливає на психологію нашого народу й мішає наші карти у міжнародній пропаганді Української Визвольної Ідеї. Українське юдофобство, як і юдофобство взагалі, зросло наслідком того, що звідкись взялося переконання, про надзвичайну силу жидівства, про його цілковиту одностайність – головно про існування світового жидівського центру, що прямує до завойовання світа. І цього, як аксіому, прийняти не можу, бо знаю, що жиди поділені так само, як і ми грішні на безліч ідеологічних напрямків і політичних угруповань. Думаю, що Ви знаєте про той факт, що навіть в лоні сїонізму нараховується декілька ворогуючих між собою напрямків. Гадаю, знаєте також, що ні один світовий жидівський конгрес не пройшов без скандалів – а останній з них, що відбувся у Празі, скінчився навіть бійкою. Існування “сїонських мудреців” – це є байка, яку вигидав московський професор, очевидно, не без втручання “Союза Русскаво народа”, щоби дати жир чорносотенним єпископам і оправдати постійне спадання сил Московської імперії. Я розумію, що протоколи “С. М.” для декого дуже вигідна карта – але для кого вона вигідна, нехай нею користується – а для нас вона, коли хочете знати, ніж у спину нашої революції. Може сміятиметься – але це цілком не смішно. Постараюся обґрунтувати чому. Безпосереднім приводом до написання тої статті, про яку я згадував з початку цього листа, було надрукування в Новому Шляху дуже нерозумної й шкідливої замітки п. з. “Три Срулі – один Руский”. Кожному, що хоч трошки обізнаний з російською “культурою”, ясно, що большевизм є походження суто московського й датується часом розпочаття європеїзаційних експериментів, що наклали на азійську голову європейський циліндр. Треба бути сліпим і глухим, щоби не бачити большевизму в цілій безпереривній низці коріфеїв московської літератури й в дикому московському імперіялізмі.

І ось коли з такою міркою підходити до большевизму, а ця мірка єдино можлива – то треба признати, що жиди тут просто ні при чім. Вони до большевицької революції примазались так само, як і до європейського капіталізму. Такими замітками, як повища в “Н. Ш.” – а таких появилася ціла низка у цілій нашій націоналістичній пресі – ми не хочачи даємо карти в руки москалям, що тільки й чекають можливості вибілитися й звалити свою вину на когось иньшого. Найвигіднішим для них офірним звірям є, були й будуть Жиди. Коли б Ви жили в малоросійському осередку – де від українства до російського патріотизму тільки один крок – Ви б ясно зрозуміли всю небезпечність антисемітизму на нашому ґрунті.

Доказують нам, це свої й чужі, що жида сильні й що, головню, вони хочуть бути найсильніші за всіх – а це ніяк не погоджується з тим фактом, що наприклад, німецька закордонна торгівля цілком не потерпіла від переслідування жидів у Німеччині. Вважаю, що найрозумнішим було б згодитись, що жида, як і всі інші люде, хочуть жити й використовують всі можливости, щоб це життя собі улегшити, Є між ними т. зв. асимілятори, що прагнуть злитися цілковито з тими народами, на території яких вони живуть – але цей напрямок успіху не має не тому, що не знаходиться жидів, які хотіли б асимілюватися – а тому, що це неможливе з огляду на расові ознаки жидівства, що не дозволяють нікому з нас, арійців, забувати, що дана людина, хоч би й двадцять, раз хрещена й денаціоналізована є жидом. Про силу жидів проречисто свідчить також і факт скандального кінця Блюма²³ й тріюмфальна перемога Даладіє²⁴.

Всю цю мову я веду до того, що, на мою думку, треба рахуватися з реально існуючими фактами, завжди стояти близько до життя – а що торкається нас самих ніколи не робити собі принципом того, що для других хоч би навіть і дуже сильних, є тільки тактичним засобом.

Не міститься мені якось в голові, що одночасно в нашій націоналістичній пресі друкується про те, що на С[хідних] З[емлях] жидівське населення почало вже йти за хвилями Української стихії, що є данні, що жидівство вже зревизувало свій погляд щодо Української Державности – й статті яскраво антисемітські, вибачайте мені, принаймні в даній хвилині, нікому з нас не потрібні, шкідливі.

Написав я це все, щоб було ясно, як я думаю – й чому так думаю. Жалую дуже, що моя стаття на цю тему не була публікована. Отже, на закінчення, підкреслюю, що розробляючи питання про демократію, в найменшій мірі не торкатимусь ні масонерії, ні жидівства. В основі питання про демократію лежить для мене ідеологія Ж. Ж. Русо й інших “арійців”, що розплодили ріжного роду “демократії” й “соціалізми”. Коли такий мій погляд Ви можете сприйняти, то прошу мене повідомити про це – коли ж ні – прошу також повідомити, щоб я не губив собі часу над працею, з якої не буде ніякої користи. До часу одержання Вашої відповіді я роботу продовжуватиму.

Слава Україні!

М. Ніцкевич

Одержав 9/IV.38. Карбович

Архів ОУКО у Вінніпезі. – Фонд Є. Коновальця. Оригінал, машинопис.

КОМЕНТАРІ

1. Йдеться про українських військовополонених в Італії.
2. Безручко Марко (1883–1944) – український військовий діяч, генерал-хорунжий Армії УНР.
3. Йдеться про львівську газету “Вперед”, що виходила в 1911–1934 рр.
4. Conditorei Grellinger – кафе-кондитерська, що розміщується за адресою Франц-Йозеф плац, 6, у Відні з 1871 р. і до теперішнього часу.
5. Тобто офіційним призначенням.
6. Сенік Омелян (1891–1941) – український військовий і політичний діяч, член ПУН, фінансовий референт (псевдоніми Гриб, Грибівський, Біляк, Канцлер, Урбан).
7. Свенціцький – організаційний псевдонім Олега Кандиби-Ольжича. У своєму листуванні з Євгеном Коновальцем О. Ольжич з метою конспірації писав про себе в третій особі, вживаючи організаційний псевдонім.
8. Мудрий – один з організаційних псевдонімів Євгена Коновальця.

Огляд документів фонду Євгена Коновальця в Архіві Осередку...

9. Чемеринський Орест (1910–1942) – український політичний діяч, публіцист. Керівник Націоналістичної пресової служби, референт пропаганди ПУН під проводом А. Мельника (псевдонім Ярослав Оршан). Розстріляний разом з дружиною Дарією Гузар у Бабиному Яру в лютому 1942 р.

10. Колодзінський Михайло (1902–1939) – український військовий і політичний діяч, член ОУН (псевдоніми Гузар, Кум). Начальник Генерального штабу Карпатської Січі. Загинув у бою з угорськими загарбниками.

11. Габрусевич Іван (1902–1944) – український політичний діяч, член ОУН (псевдоніми Джон, Іртен). Крайовий провідник ОУН на ЗУЗ. Загинув у концтаборі Заксенгаузен.

12. Мартинець Володимир (1899–1960) – український військовий і політичний діяч, публіцист. Член ПУН, референт преси і пропаганди (псевдоніми Туратті, Сокирка, Кедрин, Волянський).

13. Кушнір Макар (1890–1951) – український політичний діяч. Член ПУН (псевдонім Богуш).

14. Сушко Роман (1894–1944) – український військовий і політичний діяч. Командир 6-ї Січової стрілецької дивізії Армії УНР. Член ПУН (псевдоніми Сич, Кіндрат, Дашкевич).

15. Колосовський Володимир (1884–1944) – український військовий діяч. У червні 1918 р. начальник розвідного відділу Генерального штабу Збройних сил Української держави. Член Військового штабу ОУН (псевдонім Рубич).

16. Капустянський Микола (1881–1969) – український військовий діяч, генерал-хорунжий Армії УНР. Член ПУН (псевдоніми Низ, Низола, Степовик).

17. Барановський Ярослав (1906–1943) – український політичний діяч. Президент ЦЕСУС, член ПУН (псевдоніми Макар, Фіялка, Лімницький).

18. Бойдуник Осип (1895–1966) – український політичний діяч. Хорунжий УГА, член ПУН (псевдоніми Діброва, Михайлович, Явірський).

19. Ніцкевич Микола (1906–1969) – український політичний діяч, член ОУН, відпоручник ПУН на Болгарію.

20. Давидович Євген – український політичний діяч. Народився в Канаді, в другій половині 1930-х рр. був представником ПУН у Великій Британії.

21. Стецько Ярослав (1912–1986) – український політичний діяч. Голова Проводу ЗЧ ОУН (псевдонім Зиновій Карбович).

22. Курманович Віктор (1876–1945) – український військовий діяч, генерал-чотар УГА, державний секретар військових справ УНР. Член ПУН (псевдонім Торк).

23. Блюм Леон (1872–1950) – французький державний і політичний діяч. Прем'єр-міністр Франції. Перший єврей на чолі французького уряду.

24. Даладьє Едуар (1884–1970) – французький державний і політичний діяч. Прем'єр-міністр Франції.

Дмитро Бурім (Київ), Юрій Черченко (Київ). **Огляд документів фонду Євгена Коновальця в Архіві Осередку української культури і освіти у Вінніпезі**

У статті дано огляд документів фонду Євгена Коновальця з Архіву Осередку української культури і освіти у Вінніпезі. Це одна з найбільших збірок документів полковника Коновальця. У фонді зберігається його листування, інші документи, деякі особисті речі, книжки з його домашньої бібліотеки. Наприкінці статті публікуються окремі документи цього фонду.

Ключові слова: архів, Осередок української культури і освіти, Вінніпег, документи, Коновалець.

Дмитро БУРІМ, Юрій ЧЕРЧЕНКО

Dmytro Burim (Kyiv), Yurii Chernenko (Kyiv). **An Overview of Yevhen Konovalts's Archival Depository in the Ukrainian Cultural and Educational Centre in Winnipeg**

The article draws from one of the a largest collections on Colonel Yevhen Konovalts which features his personal archival depository in the Ukrainian Cultural and Educational Centre in Winnipeg, such as: correspondence, other sort of documents, books from his personal library, and some private items. Several documents are published in the appendix to the study.

Keywords: archive, Ukrainian Cultural and Educational Centre in Winnipeg, document, Konovalts.